

ПРО ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

ON THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL OWNERSHIP OF VEHICLES

Волобуєв Ф.Ф., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-9419-7446

У статті розглянуто ключові положення початкового етапу розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами на основі аналізу кримінального, кримінального процесуального законодавства та наукових праць. Зокрема, це стосується визначення меж початкового і подальшого етапів розслідування, змісту типових слідчих ситуацій. Відповідно до них формуються завдання розслідування та вказуються засоби їх вирішення. У зв'язку з цим аргументовано доводиться помилковість поглядів окремих науковців, що інформаційно-пізнавальна діяльність слідчого зазвичай не охоплюється процесуальними межами розслідування, а процесуальні і криміналістичні уявлення про структуру розслідування не збігаються. Підкреслюється, що вся історія виникнення і розвитку криміналістики завжди пов'язувалася з реалізацією приписів кримінального і кримінального процесуального права. Відтак, акцентується увага на процесуальних рішеннях у кримінальному провадженні, які вказують на вирішення чи не вирішення завдань розслідування на певному етапі. Доводиться теза, що повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення знаменує собою закінчення початкового етапу і перехід до подальшого етапу розслідування. Звертається увага, що відповідно до чинного процесуального законодавства повідомлення особі про підозру знаменує собою перехід до наступної стадії кримінального провадження – притягнення особи до кримінальної відповідальності. На цій стадії кримінального провадження завдання розслідування істотно відрізняються від завдань початкового етапу.

На основі аналізу відомчих нормативно-правових актів доведено, що при визначенні змісту слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами враховуються не тільки відомості від заявника, але й результати заходів реагування підрозділів поліції. Визначено перелік таких заходів, важливість оцінки слідчим їх результатів при внесенні отриманих відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ключові слова: методика розслідування, початковий етап, незаконне заволодіння, транспортний засіб, слідча ситуація.

The article discusses the key provisions of the initial stage of the investigation of illegal possession of vehicles based on the analysis of criminal, criminal procedural legislation and scientific works. In particular, this concerns the definition of the limits of the initial and subsequent stages of the investigation, the content of typical investigative situations. In accordance with them, the tasks of the investigation are formulated and the means of solving them are indicated. In this regard, the fallacy of the views of individual scientists is argued, that the informational and cognitive activity of the investigator is usually not covered by the procedural boundaries of the investigation, and the procedural and forensic ideas about the structure of the investigation do not coincide. It is emphasized that the entire history of the emergence and development of criminology has always been connected with the implementation of the prescriptions of criminal and criminal procedural law. Therefore, attention is focused on procedural decisions in criminal proceedings, which indicate the resolution or non-resolution of the tasks of the investigation. The thesis is proved that the notification of a person suspected of committing a criminal offense marks the end of the initial stage and the transition to the next stage of the investigation. Attention is drawn to the fact that, according to the current procedural legislation, the notification of a person about suspicion marks the transition to the next stage of criminal proceedings – bringing the person to criminal responsibility. At this stage of criminal proceedings, the tasks of the investigation are significantly different from the tasks of the initial stage.

Based on the analysis of departmental regulations, it is proven that when determining the content of investigative situations at the initial stage of the investigation of illegal possession of vehicles, not only the information from the applicant, but also the results of the response measures of the police units are taken into account. The list of such measures, the importance of the investigators' assessment of their results when entering the received information into the Unified Register of Pretrial Investigations is determined.

Key words: investigation method, initial stage, illegal possession, vehicle, investigative situation.

Постановка проблеми. Незаконні заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК України) відповідно класифікації кримінальних правопорушень визнаються злочинами. Це обумовлено їх підвищеною суспільною небезпечністю в порівнянні із кримінальними правопорушеннями проти власності, оскільки такі злочини не тільки позбавляють власників автомобілів, мотоциклів, моторолерів можливості користуватися ними, але й створюють загрозу життю і здоров'ю людей на дорогах в результаті порушення правил дорожнього руху. Окрім того, нерідко вказані правопорушення вчиняються із застосуванням насильства, серед яких значну частку складають злочини неповнолітніх. При цьому досить поширеними є викрадення автомобілів з метою їх використання для вчинення інших правопорушень, у тому числі тяжких та особливо тяжких злочинів.

Зважаючи на те, що успіх у розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами значною мірою закладається на його початковому етапі, важливим є визначення особливостей характерних слідчих ситуацій, завдань і засобів їх вирішення з урахуванням специфіки механізму вчинення вказаних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно зазначити, що проблемним питанням розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами приділялася і приділяється досить значна увага з боку науковців-криміналістів (В.С. Бондарь, О.В. Бочковий, О.О. Дудоров та ін. (2020) [1], С.В. Головкин (2018) [2], Т.М. Малиновська і Л.Л. Тихоненко (2015) [3], Н.С. Моргун і В.В. Седакова (2019) [4], М.М.Ракович (2023) [5]). Звичайно, раніше проведені дослідження можуть розглядатися як наукові передумови для визначення шляхів удосконалення методики розслідування розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами, але вони торкалися особливостей початкового етапу розслідування лише фрагментарно або з включенням дискусійних положень, які потребують оцінки.

Мета статті полягає у визначенні на основі аналізу чинного кримінального, кримінального процесуального законодавства, а також наукових публікацій ключових положень початкового етапу розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами.

Виклад основного матеріалу. Перше за все, потрібно підкреслити, що при розробці методики розслідування

кримінальних правопорушень окремого виду акцент робиться саме на початковому етапі розслідування. Це обумовлено тим що цей період є найбільш складним, зокрема з урахуванням характеру первинного матеріалу про злочин, який передбачений ст. 289 КК України. Саме на цьому етапі вирішується низка завдань кримінального і кримінально-процесуального характеру. Видається, що з кримінально-процесуальної точки зору загальними завданнями початкового етапу розслідування є швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення, а також обставин, що виключають кримінальне провадження. У зв'язку з цим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, які в подальшому має бути визнано достатніми для прийняття процесуальних рішень у справі.

Слід звернути увагу, що в криміналістичній літературі продовжує дискутуватися питання про межі початкового етапу розслідування (початок і закінчення). Так, окремими авторами відстоюється ідея розширеного тлумачення меж початкового етапу розслідування, фактично не пов'язаного з приписами КПК України щодо початку досудового розслідування і прийнятими процесуальними рішеннями. Як аргумент використовується твердження, що інформаційно-пізнавальна діяльність слідчого зазвичай не охоплюється процесуальними межами розслідування, а процесуальні і криміналістичні уявлення про межі, зміст та структуру розслідування не збігаються [6, с. 437]. На мій погляд, таке твердження є глибоко помилковим, оскільки ігнорує історію виникнення і розвитку криміналістики, яка завжди пов'язувалася з реалізацією приписів кримінального і кримінального процесуального права.

Потрібно підкреслити, що законодавець досить категорично сформулював припис, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 2 ст. 214 КПК України). З цим положенням безпосередньо пов'язана низка інших процесуальних приписів концептуального характеру. Так, досудове розслідування може здійснюватися тільки спеціально уповноваженим органом (слідчий, дізнавач, прокурор або керівник відповідного органу), а його здійснення до внесення відомостей до зазначеного реєстру (далі ЄРДР) або без такого внесення категорично забороняється (ч. 3 ст. 214 КПК України). Правда, законодавець зробив виключення з цього правила, дозволивши у невідкладних випадках проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР, а у справах про кримінальні проступки ще й низки процесуальних дій, які не є слідчими (розшуковими). Але, як відомо, виключення тільки підтверджують правило.

На моє глибоке переконання, розроблення методик розслідування кримінальних правопорушень окремих видів повинно здійснюватися не тільки з урахуванням особливостей механізму їх вчинення, але й повністю ґрунтуватися на приписах чинного кримінального процесуального законодавства. Адже тільки процесуальні рішення засвідчують ступінь вирішення завдань досудового розслідування, для чого і розробляються криміналістичні рекомендації. Якщо виходити з цього концептуального уявлення, то початковий етап розслідування пов'язується з внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, проведенням слідчих (розшукових) дій і встановленням особи, стосовно якої зібрано достатню кількість доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є визначальним процесуальним рішенням, оскільки знаменує собою початок нової стадії кримінального провадження, яка отримала назву стадії притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ст. 3 КПК України). Ця стадія

знаменується появою підозрюваного, статус якого у кримінальному провадженні суттєво впливає на характер завдань розслідування та засоби їх вирішення, що цілком обґрунтовано позначається в криміналістичній методиці як подальший (після початкового) етап розслідування. Важливо також підкреслити, що з повідомленням особі про підозру пов'язується формування важливих облікових даних щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості (мають істотне юридичне значення) [7].

Особливості початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом значною мірою визначаються характером слідчих ситуацій, які складаються на момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Визначення таких ситуацій, їх типізація залежить від первинного матеріалу, який надходить до слідчого і підлягає внесенню в реєстр. Відповідно до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (п. 1 підрозділ 1 розділ II) в реєстр повинні бути внесені, зокрема відомості стосовно обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, та попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність [8]. Важливо підкреслити, що тут потрібно враховувати особливості відомостей про незаконне заволодіння транспортним засобом (угон), які отримує слідчий.

Все починається з усного повідомлення про угон транспортного засобу, яке надходить від його власника чи законного користувача на номер екстреного виклику «102» оператора Call-центру Національної поліції України. Таке повідомлення приймається оператором, який протягом кількох хвилин зобов'язаний отримати основні дані про подію і заповнити спеціальну електронну картку в інформаційній системі. Надалі відомості надходять до диспетчерської служби, де уповноважений працівник при отриманні вказаної електронної картки в залежності від змісту повідомлення вирішує: направити на місце події наряд поліції для перевірки (при повідомленні сумнівного характеру); відразу направити на місце події слідчо-оперативну групу (при достовірних ознаках вчинення злочину); ввести в дію спеціальну поліцейську операцію щодо перехоплення тощо [9].

Відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення підрозділами Національної поліції України (п. 7) повідомлення про незаконне заволодіння транспортним засобом належить до категорії, яка потребує негайного реагування (категорія «Бета»). Характерним для такого повідомлення є наявність інформації про правопорушення, що на час отримання повідомлення триває (продовжується в реальному часі) [10]. При наявності такої інформації на місце події направляється група реагування патрульної поліції (ГРПП). Ознайомлення з відомими нормативно-правовими актами та практикою їх застосування дозволяє визначити напрямки роботи ГРПП, яка повинна:

- отримати від заявника відомості про ознаки викраденого транспортного засобу, обставини незаконного заволодіння ним та про особу, яка могла, на думку заявника, вчинити викрадення;
- встановити наявність договору страхування транспортного заходу;
- здійснити заходи щодо перевірки можливості правомірного заволодіння транспортним засобом членами сім'ї заявника чи іншими близькими особами;
- перевірити, чи не був евакуйований транспортний засіб, наприклад, за порушення правил паркування тощо;
- проінформувати оперативного чергового про необхідність направлення слідчо-оперативної групи у разі

виявлення явних ознак незаконного заволодіння транспортним засобом;

– вжити заходи щодо забезпечення охорони місця події до прибуття слідчо-оперативної групи;

– встановити знаходження поблизу місця події камер зовнішнього спостереження (на житлових будівлях, кафе, ресторанах тощо);

– здійснити обхід прилеглої території з метою виявлення та опитування очевидців заявленого викрадення транспортного засобу;

– отримати інформацію про дорожньо-транспортні пригоди, які мали місце останнього часу у даному населеному пункті;

– вжити заходів щодо пошуку викраденого транспортного засобу тощо.

Таким чином можна констатувати, що слідчому для внесення до ЄРДР може надійти різнохарактерна з точки зору повноти інформації про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України. І вона міститься не тільки (і не стільки) в заяві потерпілої особи, а є результатом виконання своїх службових обов'язків різними підрозділами поліції, які зобов'язані оперативно реагувати на такі заяви. Саме ця обставина, як видається, повинна бути врахована при визначенні типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. Нажаль в наукових публікаціях і навчально-методичних працях, присвячених розслідуванню даної категорії кримінальних правопорушень, не завжди це враховується. Це віддаляє сформульовані положення і рекомендації від адекватного розуміння їх сутності та їх зв'язку з реаліями слідчої практики. В той же час існують й окремі наукові розробки, які можна оцінити як максимально наближені до практичних потреб. Так, заслуговує всілякої підтримки, запропонована М.М. Раковичем класифікація слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом на підставі змісту первинної інформації, що надходить до органу досудового розслідування до внесення відомостей про злочин до

ЄРДР: 1) ситуація, коли в результаті проведення пошукових заходів встановлено особу підозрюваного і місцезнаходження викраденого транспортного засобу; 2) ситуація, коли в результаті проведення пошукових заходів виявлено місцезнаходження викраденого транспортного засобу, але особу підозрюваного не встановлено; 3) ситуація, коли в результаті проведення пошукових заходів не вдалося виявити місцезнаходження викраденого транспортного засобу і встановити особу підозрюваного [5].

Характер наведених слідчих ситуацій дійсно є важливим для визначення завдань розслідування і засобів їх вирішення. Але вказаний автор, як видається, упустив з поля свого зору ситуацію, коли кримінальне провадження щодо незаконного заволодіння транспортним засобом відкривається на підставі результатів затримання підозрюваного в порядку ст. 208 КПК України. Таке затримання здійснюється поза межами кримінального провадження і може бути пов'язано з реалізацією матеріалів, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, наприклад у справах щодо організованих злочинних груп, спеціалізованих на викраденнях вартісних автомобілів. Видається, що аналіз такої ситуації є досить цікавим з точки зору визначення зв'язку затримання особи підозрюваного без ухвали слідчого судді (суду) і змістом початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом.

Висновки. Підсумовуючи викладене, потрібно підкреслити що при визначенні меж і змісту початкового етапу розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами потрібно, по-перше, враховувати приписи кримінального процесуального законодавства щодо початку досудового розслідування та його стадійності. По-друге, розмежування початкового і подальшого етапів розслідування залежить від вирішеності чи невирішеності завдань кримінального провадження, ознакою чого є відповідні процесуальні рішення. По-третє, визначення змісту слідчих ситуацій початкового етапу розслідування у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом залежить не тільки і не стільки від обсягу повідомлення заявника, але й від результатів пошукової діяльності підрозділів реагування патрульної поліції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний poradnik з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. 311 с. URL: <https://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream/123456789/579/1>.
2. Головкін С.В. Особливості початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами. *Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами* : збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.). Северодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. Справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 31-36.
3. Малиновська Т. М., Тихоненко Л. Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. рек. Харків, 2015. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1238/>
4. Моргун Н. С., Седякова В. В. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом, встановлення його місцезнаходження та причетних до цього злочину осіб. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 88-93. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/249934798.pdf>.
5. Ракович М.М. Особливості початкового етапу досудового розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2023 р., № 2 (80). С. 211-215. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/37.pdf.
6. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. 61, 435–441. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/251/248>.
7. Деякі питання ведення обліку відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості: Наказ МВС України від 30.03.2022 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-22#Text>.
8. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора № 231 від 17.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.
9. За лаштунками екстреної служби «102»: інтерв'ю із начальником відділу служби «102» ГУНП в Одеській області. URL: <https://od.npu.gov.ua/news/za-lashtunkamy-ekstrenoi-sluzhby-102>.
10. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України. Затв. Наказом МВС України від 27.04.2020, № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.